

Bijvriendelijke voorbeeldtuin hoveniersbedrijf Rens de Rooij

Fabrice Ottburg en Menno Reemer, 12 januari 2018, definitief.

Contactgegevens:

Dhr. Fabrice Ottburg
Wageningen Environmental Research
Fabrice.Ottburg@wur.nl
03174-86115

Dhr. Menno Reemer
EIS Kenniscentrum Insecten
Menno.Reemer@naturalis.nl
071-7519359

Relevante websites:

<http://www.groenecirkels.nl/nl/groenecirkels/Themas/Leefomgeving/Bijenhelppdesk.htm>

www.bijenlandschap.nl

www.groenecirkels.nl

www.kennisimpulsbestuivers.nl

Foto's: Fabrice Ottburg©

Vraagsteller en kader

Vraagsteller is Hoveniersbedrijf Rens de Rooij uit Hillegom. Dit bedrijf zet zich al jaren in om biodiversiteit in tuinen te versterken. Om particulieren te laten zien wat er allemaal mogelijk is, heeft men enige jaren geleden een voorbeeldtuin gemaakt waar praktijkvoorbeelden worden getoond. De missie van deze hovenier is om de aanwezige voorbeeldtuin (showtuin) te laten ontwikkelen tot de voorbeeldtuin in de bollenstreek als het gaat om verbetering van natuurwaarden.

Vraag

De vraag die Hoveniersbedrijf Rens de Rooij heeft gesteld: *Hoe kunnen wij onze voorbeeldtuin voor wilde bijen verbeteren?*

Projectgebied

Hoveniersbedrijf Rens de Rooij is gelegen aan de Noorderleidsevaart 11 in Hillegom. Het bedrijf ligt tussen Hillegom en De Zilk in het hart van de bollenstreek. De voorbeeldtuin ligt ten oosten van de Noorderleidsevaart nabij het woonhuis van de hovenier (figuur 1).

Figuur 1. Ligging locatie van de voorbeeldtuin.

Veldbezoek

Op donderdag 9 november 2017 hebben de auteurs, vergezeld door Rens en Maartje de Rooij, een bezoek gebracht aan de voorbeeldtuin.

Adviezen

Aan de hand van foto's gemaakt tijdens het bezoek aan de tuin worden aspecten belicht en worden tevens aanbevelingen gegeven voor wilde bijen, waartoe ook de hommels behoren. Ook zweefvliegen, dagvlinders en vele andere insecten profiteren van de voorgestelde maatregelen.

Bijenhotels

Figuur 2. In de voorbeeldtuin zijn verschillende typen bijenhôtels aanwezig. Zoals bovenstaande foto's laten zien kunnen er verschillende typen materialen worden gebruikt die kunnen dienen als nestgelegenheid. De openingen van de gaten in het hout dienen op het zuiden (sterke voorkeur), zuidoosten of zuidwesten gericht te zijn. Belangrijk is dat er geen regenwater in kan stromen en een afdakje (zoals op de linkerfoto) is wenselijk. De binnenkant van de geboorde gaten moet zo glad mogelijk zijn, dus gebruik een goede houtboor en boor vooral in hardhout (in zacht hout ontstaan makkelijk

splinters en oneffenheden). De diameters van de gaten, maar ook van riet- en bamboestengels variëren bij voorkeur tussen de 3 en 8 mm. Op de rechterfoto is goed te zien dat veel bamboestengels een veel grotere diameter hebben en daardoor minder geschikt zijn. Zorg ervoor dat de gaten niet door het hout heen worden geboord en dat de achterzijde dicht is. Ook stengels moeten aan de achterzijde dicht worden gemaakt, bijvoorbeeld door ze even in natte leem te dopen of door middel van een propje watten. Gaten van 8 tot 10 cm diepte volstaan.

Voor meer informatie over bijenhôtels zie: www.bestuivers.nl/Bescherming/Bijenhôtels.

Figuur 3. Belangrijk is dat een bijenhôtel in een voedselrijke omgeving wordt geplaatst. In deze voorbeeldtuin is dit geen probleem, maar zorg er dan voor dat de hotels gedurende het seizoen niet in de schaduw komen te staan van bomen die in blad komen. In de hierboven afgebeelde situatie is dit namelijk wel het geval, waardoor het geplaatste bijenhôtel op de rechterfoto niet goed is bezet (zie linker foto bij figuur 4).

Figuur 4. Rechte foto laat een voorbeeld zien van hetzelfde type bijenhôtel wat goed wordt gebruikt.

Figuur 5. Twee voorbeelden van verkeerd geplaatste bijenhôtels. Plaatsing t.o.v. de zon is erg belangrijk. Met behulp van een kompas (bijvoorbeeld op een smartphone) kan vrij eenvoudig de juiste positie waar de kast naar toe gericht moet zijn worden bepaald (zie beschrijving figuur 2).

Figuur 6. Op de foto is te zien hoe dit bijenhôtel is gepreedeerd door een vogel. In dit geval zeer waarschijnlijke een specht. Dit valt deels te voorkomen door dubbeltjesgaas ervoor te spannen.

Figuur 7. Bijenhôtels hoeven niet perse ergens tegen te worden opgehangen. Zo kunnen de aanwezige acacia palen die op de bovenstaande foto's worden afgebeeld worden omgevormd naar vaste staande bijenhôtels. De gaten kunnen worden ingeboord gericht op het zuiden. Op de rechterfoto is dit waar Rens de Rooij zijn hand op de paal heeft gelegd.

Nestelplekken voor bodemnestelaars

Niet alle bijensoorten nestelen in bijenhôtels. Veel soorten nestelen in de bodem, zoals zandbijen (*Andrena*), groefbijen (*Lasioglossum*) en pluimvoetbijen (*Dasypoda hirtipes*). De meeste soorten geven hierbij de voorkeur aan open of spaarzaam begroeide, zonbeschenen grond. Voor deze groep kunnen steilwanden en/of zandheuvels van leemhoudend zand de oplossing vormen. Door bijvoorbeeld steilwanden af te graven van circa 50 cm hoog en één à twee meter breed, die ook zonbeschenen zijn, bied je nestelgelegenheid aan voor wilde bijen. Maak je een minder steile wand, dus een heuvel, dan dien je hier rekening mee te houden in het beheer. Gefaseerd in ruimte en tijd kun je de dichtgegroeide heuvel handmatig weer openen door de vegetatie handmatig er uit te trekken. Men kan er ook voor kiezen om op een andere (zonnige!) plek in de tuin een nieuwe heuvel of steilwand aan te bieden.

Ook in bijenhôtels kan nestelgelegenheid gemaakt worden voor bodemnestelaars. Door een houten kratje met leem te vullen, dit te laten drogen en vervolgens op zijn kant in een bijenhotel te plaatsen, creëer je een steil leemwandje. Sachembijen (*Anthophora*), wormkruidbijen (*Colletes*) en sommige groefbijen (*Lasioglossum*) gebruiken dergelijke kunstmatige leemwandjes graag. De leem hoeft niet zacht te zijn: bovengenoemde bijen zijn in staat om in verrassend harde leem nog nestgangen uit te graven. Eventueel kan men ze een beetje helpen door met een stokje kleine kuiltjes in de leem te duwen, die als beginnetjes voor de nestgangen kunnen dienen.

Oude takken en stengels

Verschillende bijensoorten, zoals metselbijen (*Osmia*), maskerbijen (*Hylaeus*) en behangersbijen (*Megachile*), bouwen hun nesten in holle takken en plantenstengels. Aan de wensen van deze bijen kan deels tegemoet worden gekomen door de plaatsing van bijenhôtels, zoals hierboven beschreven. Sommige bijensoorten geven er echter de voorkeur aan om zelf het zachte merg uit dode takken, bijvoorbeeld van braam of vlier, uit te knagen. Bepaalde metselbijen doen dit bijvoorbeeld en deze nestelen om die reden niet in bijenhôtels. Om zulke soorten van dienst te zijn kan overwogen worden om gesnoeide takken op zonnige plaatsen meerdere jaren te laten liggen. Dit kunnen braam- en vliertakken zijn, maar ook oude holle stengels van diverse kruiden (fluitenkruid, kaasjeskruid, kaardebollen, distels) zijn in trek bij sommige maskerbijen. Motto: wees niet te netjes, er mag best hier en daar wat blijven liggen of staan!

Beplanting

In de meeste tuinen wordt een assortiment van cultivars aangebracht. Vanuit wilde-bijenperspectief zou het natuurlijk ideaal zijn als er alleen maar inheemse bomen, struiken en planten worden gehanteerd. In de praktijk lijkt dit vaak niet haalbaar. Een goed alternatief is dat er in tuinen een mix van cultivars en inheemse planten wordt gebruikt (overigens zijn niet per definitie alle cultivars ongeschikt voor wilde bijen) en daarmee ongeschikte/minder geschikte planten worden afgewisseld met geschikte planten voor wilde bijen.

Zo staan er in de voorbeeldtuin de volgende soorten die ongeschikt zijn voor wilde bijen: hortensia (*Hydrangea* sp.), varens, maagdenpalm (*Vinca* sp.), siergrassen en blauwe regen (*Wisteria* sp.). Hoewel sommige van deze planten gretig door honingbijen worden bezocht, zijn ze voor wilde bijen niet interessant. Deze planten worden in de voorbeeldtuin afgewisseld met verschillende bomen, struiken en planten die wel geschikt zijn voor wilde bijen en andere insecten en deze worden in tabel 1 weergegeven (de lijst is niet uitputtend). Figuur 8 geeft een impressie van de soorten in de showtuin en figuur 9 van de resterende tuin die formeel niet tot de showtuin behoort, maar die hier zo voor door kan gaan. Voor andere ideeën voor mogelijke plantensoorten zie: <http://www.bijenlandschap.nl/zet-je-in/poot-deze-bollen-of-planten/>.

Helaas wordt in veel kwekerijen en tuincentra nog gewerkt met chemische bestrijdingsmiddelen, die vaak ook op bijen en andere insecten een negatief effect hebben. Probeer zo veel mogelijk te werken met plantenmateriaal dat gifvrij gekweekt is.

Tabel 1. In de voorbeeldtuin aanwezige geschikte bomen, struiken en planten voor bestuivers.

Nederlandsenaam	Wetenschappelijke naam
Appelbomen	<i>Malus</i> sp.
Asters	<i>Aster</i> sp.
Dagkoekoesbloem	<i>Silene dioica</i>
Dropplant	<i>Agastache foeniculum</i>
Duizendblad cultivar	<i>Achillea millefolium</i> 'Paprika'
Egelantier	<i>Rosa rubiginosa</i>
Ezelsoor	<i>Stachys byzantina</i>
Fluitenkruid	<i>Anthriscus sylvestris</i>
Geranium cultivar 1	<i>Geranium</i> 'Rozanne'
Geranium cultivar 2	<i>Geranium</i> 'Jolly Bee'
Gewone smeerwortel	<i>Symphytum officinale</i>
Grote kaardebol	<i>Dipsacus fullonum</i>
Hazelaar	<i>Corylus avellana</i>
IJzerhart / Verbena	<i>Verbena officinalis</i>
Kattenkruid	<i>Nepeta</i>
Klimop (mits bloeiend)	<i>Hedera helix</i>
Kruipend zenegroen	<i>Ajuga reptans</i>
Kruipende boterbloem	<i>Ranunculus repens</i>
Lavendel	<i>Lavendula</i> sp.
Mahonie	<i>Mahonia</i>
Meidoorn	<i>Crataegus</i> sp.
Melkdistel	<i>Sonchus</i>
Paarse dovenetel	<i>Lamium purpureum</i>
Rode zonnehoed	<i>Echinacea purpurea</i>
Scherpe boterbloem	<i>Ranunculus acris</i>
Smeerwortel cultivar	<i>Symphytum grandiflorum</i> 'Wisley Blue'.
Sporkehout	<i>Rhamnus frangula</i>
Tamme kastanje	<i>Castanea sativa</i>
Vingerhoedskruid	<i>Digitalis purpurea</i>
Vlinderstruik	<i>Buddleja davidii</i>
Vuilboom	<i>Rhamnus</i>

Figuur 8. Impressie van de voorbeeldtuin.

Figuur 9. Impressie van de resterende tuin. Bijzonder is de aanwezige groep klimopbremraap (*Orobancha hederaceae*) tegen het huis bij de klimop (twee onderste foto's).

Figuur 10. De meeste tuinen, zo ook de voorbeeldtuin, hebben vaak een stuk (speel)gazon. Dit type gazon moet robuust van aard zijn om bestand te zijn tegen spelende kinderen, huisdieren, BBQ gasten en dergelijke activiteiten. Met die doelstelling voor ogen is het niet realistisch om het gehele gazon om te vormen naar kruidenrijk grasland met daarin veel bloemen waar wilde bijen en andere insecten voedsel kunnen vinden. Wil men toch iets doen voor wilde bijen, dan raden wij aan om langs de rand – of een deel van de rand – één tot anderhalve meter vanaf de border het gras minder vaak te maaien, zodat bloemen de kans krijgen om hier tot bloei te

komen. Deze zone kan twee tot drie keer per jaar worden gemaaid en het maaisel dient direct te worden afgevoerd. Hierdoor wordt de grasmat opener van structuur en krijgen kruiden meer de kans. Zorg er wel voor dat het maaien gebeurt nadat de bloemen zaad hebben gezet, zodat de volgende generatie bloemen is gewaarborgd. Men kan ervoor kiezen – hoewel dit in een kleine tuin niet altijd praktisch is – om bij elke maaibeurt 20-30% van het oppervlakte in deze zone niet te maaien, zodat er altijd bloemen in de zomer aanwezig zijn en in de winter nestelende en overwinterende bijen. Naast aanpassing van het maaibeheer kunnen ook actief kruiden worden ingezaaid om zo meer bloemen te krijgen. Alleraardigst is om dit te doen met grote ratelaar (*Rhinanthus angustifolius*). Deze halfparasiet hoort thuis in matig voedselrijke graslanden en parasiteert op grassen. Hierdoor neemt de grasgroei in snelheid af en ontstaan er meer open plaatsen in de graszoden, waardoor andere kruiden de kans krijgen zich te ontwikkelen. Overigens zijn in het gazon op bovenstaande foto's reeds allerlei voor bijen waardevolle bloemen aanwezig, zoals klavers, boterbloemen en madeliefjes. Deze moeten alleen af en toe de kans krijgen om tot bloei te komen.

Figuur 11. De aanwezige vijver in de voorbeeldtuin heeft in de huidige opzet weinig te bieden voor wilde bijen (en groene kikkers). De grote pollen exotisch siergras hebben voor bijen geen waarde en deze zouden beter door inheemse bloemplanten vervangen kunnen worden. Aanbevolen wordt om er een helofytenzone aan te brengen waarin bloeiende oeverplanten als gele lis (*Iris pseudacorus*), grote kattenstaart (*Lythrum salicaria*), moerasandoorn (*Stachys palustris*), waterdrieblad (*Menyanthes*), wateraardbei (*Comarum palustre*), engelwortel (*Angelica sylvestris*), grote wederik (*Lysimachia vulgaris*) en kleine watereppe (*Berula erecta*) groeien. Zo foerageert bijvoorbeeld de kattenstaartdijkpoot (*Melitta nigricans*) op grote kattenstaart en is moerasandoorn erg geliefd bij de grote wolbij (*Anthidium manicatum*).

FIN.